

SIDOTTU KOULUTUS VAPAASSA SIVISTYSTYÖSSÄ

Tulisiko vapaan sivistystyössä harjoitettavia opintoja ”legitimoida” tutkinnoin ja mitattavin suorittein vai varjella sivistystyön vapautta? Keskustelu tutkintotavoitteisesta opiskelusta putkahtaa esiin aika ajoin. Seuraavassa artikkelissa tarkastellaan tätä keskustelua ja otetaan asiaan kantaakin.

Juha Sihvonen käsitteli aihetta Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen tämänvuotisessa aikuiskoulutussymposiossa.

1. Opistotyön tehtäväkäsitys ja tutkinnot

Kysymys tutkinnoista, opintojen legitimoinnista ei ole mitenkään uusi vapaassa sivistystyössä.

Vuonna 1930 pidettiin Tampereella Työväenopistojen liiton edustajakokous, jonka käsitteeseen tuotiin Tampereen työväenopiston toverikunnan aloite kansalaistutkinnoista. Aloitteessa ehdotettiin, että ”liittoon kuuluvissa opistoissa, täysin vapaan opiskelun ohella, opiaineet ryhmiteltäisiin siten, että eri aloilta eheä ja keskitetty oppimäärä olisi täysin pätevää tutkintoa varten suoritettavissa ja että näin suoritetuista tutkinnoista annettaisiin arvolauseilla varustetut todistukset joista selviäisi, mihin virallisen oppilaitoksen tutkintotodistukseen se on samanarvoinen pätevyydeltään.”

Edustajakokouksen enemmistö suhtautui kielteisesti tamperelaisten aloitteeseen kansalaistutkinnoista, koska opistotyön luonnetta ei haluttu muuttaa koulumaiseksi. Myöhemmin keskustelu laajeni laajemminkin tutkintojen suorittamiseen opistoissa, mutta samanlainen kielteinen päätös tehtiin uudelleen vuonna 1936 pidetyssä Työväenopistojen liiton edustajakokouksessa.

Vaikka maassa vallitsi 1930-luvulla lama, opistoväki pyrki varjelemaan opistotyön vapautta. Sivistystä oli hankittava sen itsensä vuoksi. Sitä ei pitänyt tavoitella välittömän hyödyn vuoksi. Perimmäisenä tavoitteena oli olta-va sielun sivistys. Siihen oli pyrittävä mahdollisimman suuren vapauden ja omaehtoisuuden ilmapiirissä, johon koulumainen opiskelu ei soveltunut.

Tällaisen ajattelun kääntöpuolta voidaan nimittää tutkintokammoksi. Kaikkea opintomennestyksen mittaamista ja vertailemista pelätään. Ajan oloon tutkintokammosta tuli opistoissa opetuksen kehittämisen este. Tutkintokammo juurtui aikojen kuluessa niin syväälle opistoväen tajuntaan, että siitä tuli osa opisto- toiminnan identiteettiä.

Antti Eskola on kuulemma joskus kiteyttänyt opistotoiminnan ytimen seuraavaan muotoon: ”Hyötyä siitä ei ole, mutta ei se saisi olla hauskaakaan.”

2. Tehtäväalue laajenee

Huolimatta tutkintokammosta eräät opistot ryhtyivät jo 1920-luvulla antamaan sekä kansakouluopintoihin valmentavaa opetusta että ammatillista koulutusta. Ennen toista maail-

mansotaa opistoväki hyväksyi tällaisen opetuksen vain siinä muodossa, ettei opintoja koottu erilliseksi tutkinnoksi eikä niistä annettu todistuksia. Paineet kuitenkin kasvoivat koko ajan.

Keskikoulu- ja lukio-opetus yleistyivät opistoissa jo 1950-luvulla, kun sodan jalkoihin jääneillä aikuisille tuli kova tarve oman uran rakentamiseen. Samasta syystä tunnettiin vetoa kauppaoppilaitoksiin, ammattikouluihin ja teknillisiin kouluihin valmentavaan opetukseen. Tällaisessa opetuksessa tutkinnot suoritettiin niissä oppilaitoksissa, joilla oli kyseinen todistuksenanto-oikeus.

Jatkuva kysynnän lisääntyminen varsinaista ammatillista koulutusta kohtaan taivutti opistot 1950-luvulla siihen, että myös tällaista koulutusta otettiin opistojen ohjelmaan. Varsinainen pätevä koulutus käynnistyi opistoissa kouluhallituksen luvalla 1960-luvulla. Silloin järjestettiin ensimmäiset perhepäivähoitajien ja kotiaivustajien kurssit.

Samoin kansa- ja kansalaiskouluopintoihin valmentava opetus virisi sodan jälkeen nopeasti uudelleen. Sitä jatkettiin aina peruskoulu-uudistukseen asti. Kun peruskoulu-uudistus käynnistyi, opistot ryhtyivät 1970-luvun puolivälissä antamaan aikuisille peruskoulun oppimäärään valmentavaa opetusta. Aikaisempaan verrattuna tärkeä periaatteellinen muutos oli se, että kouluhallitus myönsi joillekin opistoille luvan antaa todistuksia peruskoulun oppimäärän suorituksista.

Samoihin aikoihin Kansalais- ja työväenopistojen liitto ryhtyi järjestämään valtakunnallisia koetilaisuuksia opistojen kieli- ja muille kursseille osallistuneille. Suorituksista annettiin asianmukainen todistus.

Avoimen korkeakoulun opetus käynnistyi opistoissa 1970-luvun alussa.

Kaikki nämä tehtäväalueen laajennukset tehtiin kuitenkin perinteisen sivistysideologian varjossa. Juhlapuheissa vannottiin vapaan sivistystyön nimiin, mutta käytännössä toimittiin toisin.

Vaikka tutkintotavoitteisen koulutuksen osuus opistojen opetuksessa ei koskaan ole ollut kovin laajaa, aiheuttivat tehtäväalueen laajennukset erimielisyyksiä opistoväen keskuudessa. Niistä käytiin aika ajoin kiivaitakin väittelyjä. Traditionalistit todistivat, että mitä enemmän opistoissa on tutkintoihin sidottua koulutusta, sitä vähäisemmäksi supistuu varsi-

naisen vapaan sivistystyön osuus. Pragmaatikot puolustautuivat sanomalla, että vain tutkintotavoitteisen koulutuksen avulla opistot voidaan nostaa julkista arvonantoa nauttiviksi oppilaitoksiksi. Ennemmin tai myöhemmin pragmaattiset uudistajat perivät voiton, kuten aina. Silti voidaan sanoa, että tutkintokammo säilytti yliotteen opistoväen sieluista pitkälle 1970-luvulle.

3. Identiteettikriisi

Sivistystyön vapautta varjellen ja ahtaat hyötynäkökohdat torjuen opistoväki selvisi aina siihen asti, kunnes Suomessa käynnistettiin aikuiskoulutusjärjestelmän uudistus. Kuten tiedämme, tässä uudistuksessa asiat pantiin tärkeysjärjestykseen. Ensin tulee ammatillinen aikuiskoulutus ja sitten — kaukana perässä — yleissivistävä aikuiskoulutus. Tämä marssijärjestys tarkoitti ennen kaikkea sitä, että ammatillinen aikuiskoulutus asetettiin etusijalle resurssien jaossa.

Tästä alkoi opistoväen identiteettikriisi. Se on kourinut meitä syvältä. Vapaa sivistystyö tuntui juuttuneen historian hämärään. Jossakin vaiheessa tuntui siltä, että ainoaa oikeaa aikuiskoulutusta oli ammatillinen aikuiskoulutus. Sen avulla voitiin ratkaista kaikki Suomea koettelevat ongelmat kilpailukyvästä hallittuun rakennemuutokseen. Kohta varmasti järjestetään työttömille kursseja, joilla heitä valmennetaan sopeutumaan yhteiskuntasopimukseen.

Olemme yrittäneet selviytyä ulos tästä kriisistä viimeiset viisitoista vuotta. Esimerkiksi tällaisia ratkaisuyrityksiä olemme kokeilleet:

— Ensiksi yritimme kääntää selkämme pahalle maailmalle ja jatkaa toimintaamme ikäänkuin mitään ei olisi tapahtunut ympärillämme.

— Sitten yritimme olla ajattelematta periaatteellisia kysymyksiä ja tehdä vain sitä, mitä meiltä kulloinkin pyydetään tai mihin meitä käsketään.

— Kun olimme koko 1970 jälkipuoliskon kuunnelleet seminaareissa todistettavan, että aikuiskoulutuksen tulee olla hyödyllistä ja tuottavaa, niin viimein mekin kypsytimme tähän ajatukseen. Olemme aktiivisesti yrittäneet unohtaa perinteemme ja omaksua kokonaan uudenlaisen, ammatillisen aikuiskouluttajan identiteetin. Näin ajattelimme paitsi kohottaa opistojen profiilia, myös kalastella lisäresursseja ammatillisen aikuiskoulutuksen apajilta.

Tämän seurauksena aloimme vaatia opistolakiin korjausta, joka mahdollistaisi sekä tutkintotavoitteisen että ammatillisen koulutuksen antamisen opistoissa. Kesti runsaat kymmenen vuotta, ennen kuin uudistus lopulta saatiin läpi eduskunnassa.

Vuoden 1991 alussa voimaan astuneen opistolain uudistuksen jälkeen opistot voivat halutessaan antaa millaista opetusta tahansa. Olemme siis lopullisesti vapaita tekemään, mitä itse haluamme. Jos perinteet tuntuvat liian rajoittavilta, ne voidaan karistaa harteilta. Ohjelmaan voidaan ilman ahdistusta sisällyttää vaikka kuinka paljon koulutusta, jolla tähdätään välitöntä hyötyä tuottaviin tutkintoihin. Olen varma, että tämä johtaa opistojen nopeaan eriytymiseen eri suuntiin. Jonkin ajan kuluu opistoja, jotka muistuttavat enemmän kesäyliopiston ja ammatillisen aikuiskoulutuskeskuksen risteytystä kuin perinteistä kansalaisopistoa.

Opistojen muuttaminen hyödyllisiksi laitoksiksi on ollut viime vuosina myös ylempien kouluviranomaisten tavoitteena. Erityistä huolta on kannettu opistojen yhteistyöstä ammatillisten oppilaitosten kanssa. Opistoilta odotetaan apua ammatilliseen koulutukseen sisältyvien yleissivistävien jaksojen järjestämisessä. Eräissä opistoissa tällainen yhteistyö onkin jo lähtenyt käyntiin.

4. Valta

Valtaa on sillä, jolla on oikeus tehdä päätöksiä rahasta. Kun rahaa on vähän, vallankäyttäjän arvostukset tulevat selkeämmin esille kuin silloin, kun rahaa on jaettavana paljon.

1930-luvulla vallitsi Suomessa lama, kuten nytkin. Valtion täytyi karsia menojaan. Hallitus asetti 1931 valtioneuvos *J.K. Paasikiven* johdolla menojen supistamistoimikunnan harkitsemaan, mitä valtion menoja voitaisiin lähivuosina karsia. Erääksi karsinnan kohteeksi toimikunta esitti työväenopistojen valtionapua. Lakisääteinen valtionapu ehdotettiin muutettavaksi harkinnanvaraiseksi ja valtionapuprosenttia ehdotettiin laskettavaksi 50 prosentista harkinnan mukaan aina 35 prosenttiin.

Tällaiset esitykset huolestuttivat tietenkin opistoväkeä. Olisi luullut, että tällaisen uhan edessä opistot olisivat olleet halukkaita osoittamaan hyödyllisyytensä esimerkiksi siten, että ne suhtautuvat myönteisesti välitöntä hyötyä tuottaviin tutkintoihin. Mutta näin ei käynyt. Opistoväen enemmistö piti jääräpäisesti kiinni

opistojen vapaasta sivistystehtävästä. Kärsivätkö opistot tästä jääräpäisyydestään?

Vastaus on, etteivät juuri yhtään? Vuonna 1931 voimaan astuneen opistolain vaikutukset rajoittuivat lopulta siihen, että ainoastaan vuonna 1933 valtioneuvosto päätti laskea valtionavun prosenttia 50 prosentista 45 prosenttiin.

Entä miten on käynyt nykyisen laman aikana? Vaikka olemme osoittaneet vallanpitäjille halumme olla hyödyllisiä, opistojen menoja karsitaan vuonna 1992 kymmenen prosenttia vuoteen 1991 verrattuna. Esimerkiksi Valkeakosken työväenopistossa se merkitsee paluuta kymmenen vuoden takaiseen aikaan. Ja tämä on vasta nykyisen pula-ajan ensimmäinen vuosi.

5. Kysymys

Vaikka en henkilökohtaisesti vastusta sen enempiä opetuksen laadun kehittämistä kuin tutkintojen suorittamistakaan opistoissa (Valkeakosken työväenopistolla oli avoimeen korkeakouluun liittyvää yhteistyötä viime talvena kolmen yliopiston kanssa), lopetan kirjoitukseni seuraavaan kysymykseen: Meneekö nykyisellä Eurooppaan pyrkivällä Suomella todellakin niin huonosti, ettei sillä enää ole varaa vapaaseen sivistystyöhön, vaikka 1930-luvun pula-ajan Suomi kykeni tästä tehtävästä selviytymään?